

The article is devoted to the question of variability of nouns in normative-stylistic language system of I. Kotlyarevsky. The dynamics of morphological paradigm norms of the noun are highlighted; the features of evolution of competing options and their stylistic role are traced.

Keywords: language norm, morphological variants, morphological paradigm of noun, morphological-stylistic variant.

Надійшла до редакції 18 вересня 2012 року.

Тетяна Матулевська

УДК 811. 161.2

ДО ПИТАННЯ СТАТУСУ ЧАСТКИ В СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

У статті подано погляди мовознавців на визначення статусу часток у системі частин мови. Увагу зосереджено на ролі прагматичного аспекту в з'ясуванні основних семантико-комунікативних функцій часток. Зроблено спробу визначити роль прагматичного компонента в семіотичі, його зв'язку із синтактикою та семантикою.

Ключові слова: частка, прагматика, прагмалексема, мовленнєвий акт, комунікація, синтактика.

Частки через особливості свого значення тривалий час не були предметом дослідження лінгвістів. Однак на сьогодні можна констатувати посилену увагу до цього класу слів і появу методів їхніх опису. На цьому етапі розвитку лінгвістики спостерігаємо, що частки як особлива лексико-граматична категорія відіграють у мові важливу роль. І це не випадково, оскільки вони перебувають на першому плані в процесі комунікації. Як зазначав А. Мірович, частки являють собою не якість периферійне явище мовної системи, а належать до основних та необхідних засобів мовного спілкування [Мірович 1962]. Ця група слів найменше досліджена в партикулятивній системі української мови.

Для сучасного етапу розвитку науки про мову характерним є поширення комунікативно-прагматичного підходу в лінгвістичних дослідженнях, в основі якого є орієнтація на екстралінгвальні чинники людського спілкування, що знаходить своє відображення в розробці проблеми комунікативної спрямованості. Усе це зумовило **актуальність** обраної теми.

Метою нашої розвідки є визначення ролі прагматичного компонента в реалізації основних функцій і семантики часток. Заявлена мета зумовила необхідність розв'язання низки **завдань**: 1) простежити погляди мовознавців на статус частки в системі частин мови; 2) розглянути основні параметри прагматичного аспекту; 3) обґрунтувати необхідність використання прагматичного підходу до вивчення партикул; 4) визначити роль частки в мовленнєвому акті.

Кінець ХХ – початок ХХІ століття визначається домінуванням як основного положення про те, що вивчення мови може вважатися адекватним лише за умов комунікації.

Аналіз наукової літератури другої половини ХХ століття показує, що інтерес до часток пов'язаний насамперед із розвитком функціонального синтаксису, лінгвістики тексту, теорії пресупозицій.

Зацікавленість цією граматичною категорією пояснюють складною структурою семантики, їхньою поліфункційністю, наявністю особливого лексичного значення, яке повною мірою реалізується лише в контексті, тісним зв'язком із семантико-синтаксичною структурою речення, здатністю вступати в омонімічні відношення з різними граматичними класами (прислівниками, сполучниками, займенниками, дієсловами тощо).

Класична граматики розглядає частки як перехідні елементи мовної системи. Як зазначає Т. Ніколаєва, причини звернення до часток співвідносяться із загальними тенденціями в мовознавстві [Ніколаєва 2005: 6]. Слушно наголошує А. Вежицька, що в мові напевно чи можна знайти слова, які відображають культуру спілкування краще, ніж частки. Їхнє вживання має вирішальне значення для мовленнєвої взаємодії, здійснюваної комунікантами [Wierzbicka 1992].

Перш за все, спробуємо визначити змістовну сторону такого поняття, як частка. Частиномовний статус цього класу слів подається по-різному. Є вузьке та широке тлумачення цього терміна. Термін частка (лат. *particula*) вперше використав у своїй граматиці М. Смотрицький. У вузькому значенні це поняття служило для найменування класу службових слів або окремих його розрядів. Деякі науковці у вузькому витлумаченні вживають термін «частка» на позначення окремої службової частини, яка надає додаткових семантичних відтінків певному слову або реченню загалом [Кобозева 1991: 147]. В українському мовознавстві виокремлення частки як окремої службової частини мови було закріплено «Українським правописом» 1926 року. В «Граматиці слов'янській» І. Ужєвича цей термін ужито як до прийменників, так і до спонукальної частки.

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови подано таку дефініцію частки: «Службове слово, що надає додаткових відтінків значенню окремих слів, словосполучень чи цілих речень, служить для вираження різного роду граматичних відношень, а також для творення слів та їхніх форм» [ВТС СУМ 2004: 1320].

Більшість науковців підтримує широке трактування цієї категорії слів, яке свого часу запропонував В. Виноградов [Виноградов 1972: 216]. Він виділив категорію часток мови, що об'єднала власне частки, зв'язки, прийменники. Частками він назвав класи таких слів, які не мають цілком самостійного або

матеріального значення, а надають здебільшого додаткових відтінків значенням інших слів, груп слів, речень або ж служать для вираження граматичних (а отже, і логічних, і експресивних) відношень. О. Шахматов подав таке тлумачення частки: «Частки – це така частина мови, яка включає в себе слова, які підсилюють чи відтіняють певним чином граматичні форми і предикат», «частки лише урізноманітнюють значення форми» [Шахматов 1941: 506]. О. Пешковський використовував термін «частка» для найменування незмінних слів, до яких зараховував різні групи модальних часток, «часткових слів». Т. Ніколаєва в монографії, присвяченій функціональній характеристиці часток у слов'янських мовах, наголошує на тому, що зі словом «частка» пов'язано чотири семантичні компоненти. Перший, який вважають застарілим і не використовують на сьогодні в граматиці, відповідає загальному класу службових слів і його протиставленню самостійним словам. Другий компонент: частки – це незмінні складники, не-слова, які, приєднуючись до слів повнозначних, формують деякі граматичні форми, парадигматичні і категоріально співвідносні з формами, що утворюються і без часток. Це так звані формотворчі частки. Наступний компонент пов'язується з традицією вивчення давніх мов. У цій традиції значення слова частка краще передати словом конектор. Багато часток цього виду зараз би назвали сполучниками. Четвертий компонент значення слова частка співвіднесений зі здатністю мовної одиниці виступати у функції передачі різноманітних комунікативних характеристик повідомлення [Николаєва 2005].

Погляд на частки є неоднозначним. Традиційна граMATика зараховує їх до службових частин мови, які не мають самостійного лексичного значення, тобто виконують лише синтаксичні функції [Плющ 2000]. Інші лінгвісти трактують частки як групи слів, що надають самостійним словам і реченням додаткових семантичних відтінків та граматичних значень, виконують семантико-граматичні функції [Жовтобрюх 1972; Ющук 2006]. У прихильників сучасної граматичної традиції частки поступаються статусом слова, їх кваліфікують як «аналітичні синтаксичні морфеми», що обслуговують сферу синтаксичного слова та сферу речення, виділяючи тему або рему. Таке трактування засвідчує про надання їм комунікативних функцій [Вихованець 2004: 357].

Актуальним на сьогодні для «когнітивно і функціонально зорієнтованої лінгвістики» є вивчення частки з орієнтацією на прагматичний потенціал мовних одиниць. Цей клас слів є важливим засобом формування структури і змісту дискурсів, мовленнєвих актів (висловлень), носієм семантико-прагматичних комунікативних значень [Бацевич 2008: 36].

Тривалий час дослідники дотримувалися традиційних теорій опису партикул. Із розвитком нових напрямів у лінгвістиці (функціонального синтаксису, прагматики, теорії дискурсу тощо) робиться спроба по-новому підійти до розгляду часток, здійснити опис їх з різних позицій.

Аналіз робіт, присвячених дослідженням частки (М. Богуславського, І. Вихованця, К. Городенської, Т. Ніколаєвої, Є. Стародумової) дають можливість виділити кілька аспектів, а саме:

- 1) семантичний;
- 2) функціонально-синтаксичний;
- 3) прагматичний;
- 4) комунікативний;
- 5) стилістичний.

Для часток характерна здатність виражати різноманітні відношення, які визначають їхню функційну сутність; релятивність є їхньою специфічною особливістю як субзнака.

Загально визнаний погляд на мовний знак як на лексичну одиницю, характеризує її чотирма складовими: номінацією, семантикою, синтактикою, прагматикою.

Семантика подає відомості про клас речей із загальними властивостями або клас позамовних ситуацій, інваріантних відносно деяких властивостей учасників [Апресян 1974]. Інформація про правила взаємодії певного знака з іншим або іншими знаками – синтактика знака. Інформація, яка фіксує відношення мовця або адресата повідомлення до конкретної мовної ситуації, становить прагматику знака.

Частки в цьому плані відрізняються від прийменників і сполучників тим, що якщо прийменники і сполучники беруть участь у висловленні як модули для актуалізації граматичних і семантичних або синтаксичних функцій, то функція часток полягає в актуалізації прагматичних функцій. Вони формують комунікативну структуру речення, тобто мають постійний комунікативний статус.

Багато дослідників звертає увагу на те, що частки, перш за все, стосуються прагматичних умов вживання висловлень. Це є основним маркером у функційному аспекті вживання партикул, який розглядає не тільки семантику часток. Дослідження багатьох мовознавців показує, що для визначення семантики часток необхідно враховувати прагматичні функції партикул. Змістовну сутність часток складає саме прагматика, тобто вираження ставлення мовця до мовленнєвого акту та його учасників (Т. Булігіна, І. Кобозева, О. Падучева).

Зв'язок часток з прагматикою виявлено найбільше в тому, що частки тісно пов'язані з прагматичною настановою висловлення, з аспектом відношень між учасниками комунікації.

Отже, прагматичний компонент є провідним у структурі часток, вони стають репрезентантами прагматичних значень.

Уперше термін «прагматика» вжито наприкінці ХХ століття Ч. Моррісом як назву одного з розділів семіотики, у складі якої він виділив:

- 1) семантику, що вивчає відношення знаків до об'єктів;
- 2) синтактику, яка розглядає відношення між знаками;
- 3) прагматику, яка досліджує відношення до знаків мовців.

Погоджуючись із поглядами Ю. Апресяна, під прагматикою будемо мати на увазі закріплене в мовній одиниці ставлення мовця:

1) до дійсності: *Як це добре, що ми вас застали. Ми і в ту неділю прийдемо, не заперечуєш? – Ще б пак* (О. Гончар). *Оникій ще позириє по вікнах, заглянув у ванькир, в закоморок, де обсихав закипілий кров'ю лінтвар, і тільки тоді почав скидати з себе ліру, торбу, обстріпаний піджак і перетлілу сорочку, вишиту узором гетьмана Полуботка* (М. Стельмах). *Це робив Петро в Росії, котру він все-таки любив, а як же тоді лютував би він на Україні, котру ненавидить?* (Б. Лепкий).

2) до змісту повідомлення: *Під Очаков погнали й Максима. Там-то його й скалічено, та й на Україну Повернено з одставкою* (Т. Шевченко). *Мав три милі йти піхотою, тому мусив збиратися зараз по півночі, аби враз із дниную стати коло касарні, бо **ану** ж хлопець беде мусити де знов іти на мари?..* (О. Кобилянська). *Вже зять нарекований! – каже тоді Чайченко. – **От воно що!** Крайшого знайшли!* (Марко Вовчок).

3) до адресата: *Хіба Рифка і досить не мала супокою, цілий день ніхто до неї не творився* (І. Франко). *Як ми ходили до церкви, а його не було – він-то у ярмарку був, – говорив, що туга його обіймає* (Марко Вовчок).

Який він зараз?.. – Ну, який... Такий маленький, жвавий, білявенький... даремно бійця не скривдить... славний такий... (О. Гончар).

Прагматика надає лінгвістичним фактам теоретичного статусу, одночасно поглиблюючи і розширюючи їхню інтерпретацію.

Таким чином, із поширенням прагматичного підходу на перший план висувається поняття функції. Функція – це мета вживання того чи іншого засобу або комбінації засобів, які не обов'язково пов'язані із системно-мовною значущістю [Бондарко 1983]. Призначення прагматичної функції полягає в передачі відношення змістовних мовних одиниць і висловлення до учасників комунікативного акту та до його умов. Прагматичний підхід концентрує увагу на комунікативному аспекті висловлення, тобто тій функції, яке воно виконує в комунікації – повідомлення, переконання, прохання, попередження тощо.

Основні позиції прагматики дозволяють досліджувати мовні одиниці, позбавлені певного денотативного змісту, реалізація комунікативного потенціалу яких залежить від конкретних прагматичних характеристик висловлень. Для виявлення або зміни прагматичного значення, інтегрованого з семантикою мовної одиниці, необхідна реалізація комунікативно-прагматичних принципів, до яких належить специфікація співрозмовників, комунікативні стратегії та результати мовної взаємодії.

Прагматика стосується як інтерпретації висловлень, так і відбором форм у конкретних умовах. Проблеми, які розглядаються у прагматиці, – це структура та класифікація мовленнєвих актів та корпусу висловлень.

Дослідженням прагматики й відповідних функцій часток займалися багато лінгвістів, серед яких можна назвати Т. Булигину, І. Кобозєву, Т. Ніколаєву, О. Падучеву, Р. Столнейкера. Оскільки прагматика, за визначенням Р. Столнейкера, це наука, яка вивчає мову щодо тих, хто її «використовує» [Столнейкер 1985], прагматичні функції часток мають відношення до організації процесу комунікативної взаємодії. Т. Ніколаєва вважає, що частки несуть у собі весь максимум комунікативного (на відміну від номінативного) шару висловлення [Николаева 2005: 14].

З огляду на це, значення часток відрізняється від значення самостійних частин мови і тісно пов'язане з прагматичним значенням висловлень, що дає підстави деяким мовознавцям називати їх прагмалексемами.

Термін «прагмалексема» показує, що партикули мають не тільки своєрідне значення, а й виділяються серед інших службових класів слів полісемантичністю та багатофункційністю.

Наприклад: *Мамо, **чи** кожна пташина В вирій на зиму літає? – В мамі спитала дитина?* (Леся Українка) – підсилення значення.

*Та дитина роззубила усі материні сподівання і вже навряд **чи** визбирає їх* (М. Стельмах) – вияв припущення, сумніву, непевності.

***Чи** ти та, що твоя мати виробляє!* (І. Нечуй-Левицький) – підсилення окличної інформації.

Ядром прагматики виступає теорія мовленнєвих актів, яка широко репрезентована в дослідженнях Н. Арутюнової, А. Вежбицької, З. Вендлера, А. Загнітка, Дж. Остіна.

Для прагматичного підходу важлива теорія мовленнєвих актів: локутивний акт (фаза відбору мовних засобів), іллокутивний акт (здійснення намірів мовця), перлокутивний акт (досягнення іллокутивного впливу на адресата та отримання очікуваного результату).

“Взаємодія мовленнєвих актів і контексту складають центральний стрижень прагматичних досліджень, а формулювання правил цієї взаємодії – головне завдання” [Формановская 2007: 320]. У мовленнєвому акті розрізняють дві сторони: «висловлення описує певну подію» [Вихованець 2004: 12], це диктум, або пропозиція; з іншого боку, висловлення з одним диктумом можуть відрізнятися один від одного за метою повідомлення (розповідь, питання, спонування тощо), міри інформованості співрозмовника, позначення позиції мовця. Сукупність цих значень складає модус висловлення. Прагматичний підхід спрямовано перш за все на вивчення цих значень, які розкриваються насамперед за допомогою часток. Прагматичні властивості часток можна трактувати в функційному аспекті як перетворення пропозиційного змісту в комунікативно спрямований акт [Стародумова 2002: 87]. Аналіз часток за типами мовленнєвого акту надасть змогу виявити в партикулятивній системі різноманітні парадигматичні відношення й переконає в тому, що частки за своїми функціями доволі гетерогенний клас слів.

Отже, специфіку часток складено за прагматичними властивостями, які виявлено в двох аспектах:

- 1) семантика, яка більшою мірою прагматична;
- 2) функціонування в мовленні комунікативно-прагматичних функцій, пов'язаних з оцінкою змісту повідомлення і впливом на адресата, що реалізується в певному зв'язку із типом мовленнєвого акту.

Таким чином, дослідження частки з урахуванням прагматичного аспекту дозволяє виявити типи вживання часток (семантико-синтаксичні варіанти) й описати їхні семантичні, функційні, стилістичні можливості, парадигматичні зв'язки; допомагає визначити функційний потенціал кожного семантико-синтаксичного варіанту часток на різних рівнях організації мови: висловленнях, текстах тощо. Дослідження часток у цьому аспекті надасть можливість передусім виявити значеннєву ідентифікацію часток. Ця розвідка сприятиме виявленню комунікативно-синтаксичних функцій, де частки постають як засіб актуального членування речення. Здатність часток «кодувати» різноплановість прагматичних значень, зв'язувати висловлення адресанта до адресата та до описуваної ситуації, «співвідносити його з ситуацією безпосередньої дії», потребує багатоаспектного опису їхньої функціональної семантики. Оскільки частки беруть участь в організації комунікативного процесу, вивчення частки в прагматичному аспекті в перспективі можна поширити на аналіз тема-рематичного членування речення, де партикули виконують функцію виділення комунікативного ядра висловлення, проаналізувати інші ремовидільні засоби мови: логічний наголос, порядок слів, контекст.

Література

- Апресян 1974: Апресян, Ю.Д. Лексическая семантика. Синонимические средства языка [Текст] / Ю. Д. Апресян. – М. : Наука, 1974. – 367 с.
- Бацевич 2008: Бацевич, Ф. Прагматика природності спілкування : комунікативні смисли і парадигматичні зв'язки частки та в сучасному українському мовленні [Текст] / Ф. Бацевич // Українська мова. – 2008. – № 4. – С. 15-21.
- Безпояско 1993: Безпояско, О.К. Грамматика української мови : Морфологія [Текст] / О. К. Безпояско, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський. – К. : Либідь, 1993. – 336 с.
- Бондарко 1983: Бондарко, А.В. Принципы функциональной грамматики и вопросы аспектологии [Текст] / А. В. Бондарко. – Л. : Наука, 1983. – 208 с.
- Великий тлумачний словник сучасної української мови 2004: Великий тлумачний словник сучасної української мови [Текст] – К. : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. – 1440 с.
- Виноградов 1972: Виноградов, В.В. Русский язык. (Грамматическое учение о слове) [Текст] / В. В. Виноградов. – М. : Высш. шк., 1972. – 614 с.
- Вихованець 2004: Вихованець, І.Р. Теоретична морфологія української літературної мови [Текст] / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська – К. : Пульсари, 2004. – 400 с.
- Гак 1973: Гак, В.Г. Высказывание и ситуация [Текст] / В. Г. Гак // Проблемы структурной лингвистики 1972. – М. : Наука, 1973. – С. 349-372.
- Жовтобрюх 1972: Жовтобрюх, М.А. Курс сучасної української літературної мови [Текст] : підручн. для філол. ф-тів пед. ін-тів / М. А. Жовтобрюх, Б. М. Кулик. – 4-те вид. – К. : Вища школа, 1972. – Ч. 1. – 402 с.
- Загнітко 2012: Загнітко, А.П. Словник часток: матеріали і статті: науково-навчальне видання [Текст] / А. П. Загнітко, А. Каратаєва. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – 382 с.
- Кобозева 1991: Кобозева, И.М. Проблемы описания частиц в исследованиях 80-х годов [Текст] / И. М. Кобозева // Прагматика и семантика. – М. : ИНИОН, 1991. – С. 147-176.
- Мирович 1962: Мирович, А. Основные функции частиц в современном русском языке [Текст] / А. Мирович // Лексикографический сборник. – М. : Вып. V. – С. 104-111.
- Николаева 2005: Николаева, Т.М. Функции частиц в высказывании: на материале славянских языков [Текст] / Т. М. Николаева – М. : УРСС, 2005. – 168 с.
- Плющ 2000: Плющ, М.Я. Морфологія: Сучасна українська літературна мова [Текст] / М. Я. Плющ – К. : Вища школа, 2000. – 430 с.
- Стародумова 2002: Стародумова, Е.А. Частицы русского языка : (Разноаспектное описание) [Текст] / Е. А. Стародумова. – Владивосток : Изд. Дальневост. ун-та, 2002. – 291 с.
- Столнейкер 1985: Столнейкер, Р.С. Прагматика [Текст] / Р. С. Столнейкер // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. 16. Лингвистическая прагматика. – М. : Прогресс, 1985. – С. 419-438.
- Шахматов 1941: Шахматов, А.А. Синтаксис русского языка [Текст] / А. А. Шахматов. – Л., 1941. – 506 с.
- Формановская 2007: Формановская, Н.И. Речевое взаимодействие: коммуникация и прагматика [Текст] / Н. И. Формановская. – М. : Издательства «ИКАР», 2007. – 480 с.
- Ющук 2006: Ющук, І.П. Українська мова : підручник [Текст] / І. П. Ющук – К. : Либідь, 2006. – 640 с.
- Wierzbicka 1992: Wierzbicka, A. The semantics of interjections [Text] / A. Wierzbicka // Journal of pragmatics. – 1992. – № 18. – Pp. 159-192.

В статтє рассмотрєны взгляды лингвистов на статус частиц в системе частей речи. Внимание сосредоточено на роли прагматического аспекта в определении основных семантико-коммуникативных функций партикул. Сделана попытка определить роль прагматического компонента в семиотике, его связи с синтактикой и семантикой.

Ключевые слова: частица, прагматика, прагмалексема, речевой акт, коммуникация, синтактика.

The article presents the views of linguists on the status of the particles in the system of parts of speech. An attention is focused on the role of pragmatic aspects in determining the basic semantic and communicative functions of the particles. An attempt is made to determine the role a pragmatic component in semiotics, its connection with syntactics and semantics.

Keywords: particle, pragmatics, prahmalexema, speech act, communication, syntactics.

Надійшла до редакції 20 вересня 2012 року.

Олена Олексенко

УДК 811.161.2+367.626:82-1

ФУНКЦІЙНО-СЕМАНТИЧНА СВОЄРІДНІСТЬ ПРОНОМІНАТИВІВ ЗІ ЗНАЧЕННЯМ ОСОБИ В ЛІРИЦІ М. ВІНГРАНОВСЬКОГО

Схарактеризовано поетичну семантику займенників 1-ї та 2-ї особи і співвідносних із ними присвійних займенників як автосемантичних одиниць – конденсаторів смислових домінант, що формують комунікативну рамку творів, у ліриці Миколи Вінграновського. Окреслено типи референтної семантизації цих прономінативів і виявлено їх змістову наповнюваність через призму специфіки психологічного типу поета, який, за припущенням, належить до інтровертів. У зв'язку із цим з'ясовано пріоритети у вербалізації референта «Я особистісне» і «ТИ любовне» як інтерсуб'єкта та вивчено характер їх взаємодії.

Ключові слова: прономінатив, типи референтної семантизації займенника, поетична семантика, інтерсуб'єкт, психологічний тип поета.

Як відомо, мовознавці досліджують змістовий аспект займенників із суперечливих позицій. Окреслюється три підходи до вивчення цього питання: одні вчені вважають, що займенники – слова семантично спустошені, належать до неповнозначної лексики (О.М. Пешковський, Ч. Пірс, Т.І. Сільман та ін.), другі вважають їх такими одиницями, значення яких ситуативно мінливе (Л.В. Щерба, Р.О. Якобсон, Л. Блумфільд, М.В. Леонова, Плющ М.Я. та ін.), треті висловлюють думку про своєрідність семантики займенників, багатокомпонентну структуру їх значення, що свідчить про семантичну насиченість змісту цих слів (О.М. Селіверстова, О.В. Падучева, О.С. Шевчук та ін.). У цьому сенсі переконливою видається думка О.М. Селіверстової про те, що «відмінності у потрактуваннях часто пов'язані з акцентуванням уваги на різних аспектах значення або функціонування займенників» [Селіверстова 1988: 4]. Поширеним є погляд на займенники як актуалізатори в мовленні різних типів референції іменної групи (функція заміщення). В останній час у зв'язку із увагою до вивчення структури тексту набули актуальності розвідки про текстотвірні (анафоричні) функції займенників, проте часом вони зводяться до правил синтаксичного вживання цих слів. Однак особливої ваги у вивченні природи займенника і його призначення в мові набувають праці, написані під впливом інтересу до прагматичного аспекту мовних знаків навзагал (Т.А. Космеда, Л.М. Синельникова та ін.), оскільки, як зазначає О.М. Селіверстова, займенники, маючи не номінативне, а дейктичне значення, не ідентифікують денотат, а дають характеристику актанту [Селіверстова 1988: 5]. Т.І. Сільман наголошує, що функцію заміщення займенники виконують лише за умови чергування з повнозначною лексикою, замінюючи яке-небудь попереднє чи наступне слово контексту: *той, цей, він, вона, там, тут* тощо. Якщо ж цього немає, якщо відсутня мовленнєва ситуація «антецедент – субститут», тоді займенники вільно розвивають другу із своїх найважливіших функцій – автосемантичного позначення особи всередині акту комунікації. «Це – особливого роду функція, не менш унікальна, ніж функція повнозначної лексики» [Сільман 1970: 83].

Автосемантичність прономінативів найбільш яскраво виявляється в поетичному тексті, зокрема ліриці, що насичена займенниками 1-ї та 2-ї особи однини і , меншою мірою, – множини. Те, що лірика – мистецтво прономінальної скерованості, відзначалося неодноразово (Д.М. Овсянко-Куликовський, Л.А. Булаховський, В.В. Виноградов, Р.О. Якобсон, Т.І. Сільман, С.Т. Золян, Л.І. Мацько, Я.М. Гін, І.В. Циганок та ін.). Займенники – «органічна необхідність для лірики, оскільки вони є найбільш суттєвою змістовою ланкою ліричного жанру, що окреслює взаємовідносини між «ліричним Я» і світом в узагальнювальному плані» [Сільман 1970: 85]. Ім'я в сучасній ліриці зазвичай взагалі не називається. «Безіменність закладена в самій природі ліричного жанру, оскільки лірика відображає певну «комунікативну ситуацію», а саме – дуже особисте, інтимне звертання поета або до іншого Я, або до природи, до світу, до всесвіту, і все це на рівні глибинної інтроспекції. Єдино можливою формою вираження особистості в цих умовах є займенник, безіменне Я, ліричне «інкогніто» [Сільман 1970: 83-84].

Безіменність, а отже, і семантична визначеність передусім займенників Я, ТИ має свою шкалу вираження в ліричній мові різних поетів. Припускаємо, що це залежить від різноманітних екстралінгвальних чинників, зокрема значною мірою і від психічного устрою кожного із авторів. Особливості слововжитку, зокрема стилістика певних граматичних одиниць в ідіостилях знамих українських поетів не раз була предметом уваги мовознавців (роботи Л.А. Булаховського, С.Я. Єрмоленко, В.С. Калашника, Л.О. Пустовіт, Л.І. Мацько, Т.М. Можарової, І.А. Павлової Л.О. Тихої та ін.). Особливо пильну увагу в цьому сенсі викликає мова поетів-шістдесятників – образна, яскрава, багато в чому креативна. Функціонально-змістову навантаженість особових займенників та співвідносних із ними присвійних у ліриці І. Драча як поета-екстраверта ми розглянули раніше